

KAZAK TÜRKLERİNDE BOYLAR

Kazak etnoniminde sosyal bir terimin, bir ile ad oluşu görülmektedir¹. “Kazaklık”, Türklerde tıpkı “akıncılık”a benzeyen sosyal bir kurumdur. Osmanlılardaki “Akıncılar” gibi Altınordu’da da “Kazaklar” ve “Kazaklık” müessesesi vardı. Bu deyimde Timur tarihinde de “Timur’un birinci kazaklığı, ikinci kazaklığı” vb. ifadelerle rastlanmaktadır. Türklerdeki bu müessese Ruslara ve Ukraynalılara da geçmiş, zamanla Don Kazakları, Kuban Kazakları, Karpat Kazakları gibi gruplar ortaya çıkmıştır. Kosaki denen bu gruplar Sibiry’a’nın slavlaşmasında büyük rol oynamıştır². “Kazak” kelimesinin anlamı ve kökeni hakkında çok çeşitli görüşler mevcuttur³. Bunlardan halk etimolojisi niteliğinde olanlar bir tarafa bırakılırsa *kazak* kelimesinin genellikle ‘başı boş dolaşan, evsiz yurtsuz, başına buyruk’ anlamı taşıdığı ifade edilmiştir. Samoyloviç, bu kelimeye Türk dilinin tarihi metinlerinde ilk olarak Houtsma’da rastlandığını ve anlamının yayını sırasında Almanca Landstreicher ‘evsiz barksız, serseri, başı boş dolaşan’ ile karşılandığını söylemiştir⁴. A. von Gabain, *kazaklık* kavramının izlerinin Yenisey yazıtlarına kadar götürülebileceği görüşündedir⁵. Kazak adını alanlar Urus Han, Toktamış Han ve Kayırçak Han’ın neslinden gelenlerdir. Bunlara “kazak” denilmesinin sebebi, Altınordu merkezine sürekli isyan ederek otorite tanımamaları, başlarına buyruk hareket etmeleridir⁶.

Kazak Türkleri Ruslar tarafından yanlış olarak, genellikle *Kırgız* adı ile veya *Kırgız-Kazaklar* biçiminde anılmışlardır⁷. W. Radloff “Kazak-Kırgızlar” dediği Kazakların, Türklerin en büyük göçebe topluluğu olduğunu ifade ederek bunların Kuzey Turanda; doğuda İrtiş nehrinin kaynaklarına, batıda Volga’nın Hazar denizine döküldüğü yere, güneyde Orta Asya Hanlıklarına, kuzeyde İrtiş’in ortalarına, İsim

¹Samoyloviç, A., “Kazak Kelimesi Hakkında”, (Çeviren: S. Çağatay), *TDAY-Belleten* (1957), 2.baskı, Ankara 1988, s. 104.

²Prof.Dr. M. Kafalı’nın *Sibirya Tarihi* adlı lisansüstü dersinde verdiği şifahi bilgilerden aktarılmıştır. (Bu konu hakkında N.Ya. Marr’ın görüşleri A. Samoyloviç’in yukarıda anılan makalesinde bulunabilir.)

³Samoyloviç, A., a.g.m., s. 95-104.

⁴Samoyloviç, A., a.g.m., s. 98.

⁵Gabain, A. von, “Kazaklık”, (Çeviren: M. Mansuroğlu), Nemeth Armağanı, Ankara 1962, s. 170.

⁶Prof.Dr. M. Kafalı’nın *Sibirya Tarihi* adlı lisansüstü dersinde verdiği şifahi bilgilerden aktarılmıştır.

⁷Radloff, W., *Ethnographische Übersicht der Türkstämme Sibiriens und der Mongolei*, Besonderer Abdruck aus der “Vergleichenden Grammatik der nördlichen Türk Sprachen”, Leipzig 1883, s. 25.

bozkırlarına ve Ural dağlarının güney yamaçlarına kadar uzanan muazzam düzlüklerde oturduklarını kaydetmiştir⁸.

W. Radloff, Kazakların fizyonomileri ve boy adlarının bunların, Türk boylarının çeşitli şekillerde karma bir yığışımı (Mongol ve Samoyedlerle(?) karışma faktörü ile beraber) olduklarını açıkça gösterdiğini, ancak buna rağmen Kazakların artık dil ve sosyo-politik bakımdan çok sıkı kaynaşmış olduklarını saptamak gerektiğini söyler. Hatta halk olma bilinci ile sıkı bir dayanışma ve birlik duygusunun bütün Kazaklar arasında oturmuş olmasından dolayı bunların tam anlamıyla bir halk olarak nitelenebileceklerini ifade eder⁹.

Kazak Türkleri boy sistemi kendilerinin *Cüz* adını verdikleri üç büyük bölüme ayrılır¹⁰:

I. Ulı-cüz

1. Dulat : Böpтей, Çımır, Sıykım, Canıs.
2. Adban
3. Suvan
4. Çapraştı
5. Isti
6. Ocaktı
7. Sarı -Üysün
8. Calayır
9. Kanglı
10. Çanışkala
11. Sergeli

II. Orta-cüz

⁸Radloff, W., a.g.e., s. 25.

⁹Radloff, W., a.g.e., s. 25.

¹⁰İnan, İ., "Türk Kabile İsimlerine Dair", *Makaleler ve İncelemeler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987, s. 2-6.

1. Kerey : Uvak-Kerey, Kara-Kerey (Murun, Bay-Cegit, Tört-uvul).
2. Nayman : Ak-Bora, Bulatçı, Ters-Tamgalı, Tört-uvul, Kökcarlı, Ergenektı,
Semiz Baganalı, Sadı, Matay, Sarı-Comart, Kızay, Baltalı.
3. Argın : Mumun (Begendik, Çegendik), Kuwandık, Süyündük.
4. Koşırat : Köktünulu, Kötenci.
5. Kıpçak : Kökmurun, Köldenen, Buçay, Karabalık.

III. Kiçi-cüz

1. Alimulu : Karasakal, Karakösek, Kite, Törtkara, Çömekey, Çikli.
2. Bayulu : Aday, Cappas, Alaça, Baybaktı, Maskar, Berş, Tazlar, Esentimür,
Çerkes, Tana, Kızılkurt, Şihler, Altın.
3. Cetiruv : Tabın, Tama, Kerderi, Cagalbaylı, Kireyit, Tilev, Ramazan.